

3. Жебылев Н. Исторический очерк деятельности Харьковского института благородных девиц за 100 лет его существования (с 1812-го по 1912-й год) / Н. Жебылев. – Х. : Печатное дело, 1912. – 147 с.

4. Лихачова Е.О. Материалы для истории женского образования в России / Е.О. Лихачова. – СПб., 1890–1901. – Т. 1–4.

5. Багалея Д.И. История города Харкова за 250 лет его существования (1655–1905) / Д.И. Багалея, Д.П. Миллер. – Х., 1993. – 982 с.

6. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона / [под ред. К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского]. – СПб. : Семеновская типолитография (И.А. Ефрона), 1894. – Т. 11А (22): Евреиновы – Жилон. – 958 с.

ЧЕРКАШИНА О.О.

ДОСВІД ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ (60–70 рр. ХХ ст.)

Сучасне суспільство потребує нової якості підготовки фахівців високої кваліфікації, конкурентоспроможних, мобільних на ринку праці. Це значною мірою залежить від організації навчально-методичної роботи в закладах професійної освіти, що досить переконливо доведено вченими С. Батищевим, І. Васильєвим, Т. Дев'ятьяровою, М.М. Деєвою, О. Коваленко, Н. Ничкало та ін.

Однак у контексті проблеми підвищення рівня навчально-методичної роботи в сучасних умовах важливим є звернення до накопиченого досвіду в історії професійної освіти, зокрема в 60–70 рр. ХХ ст., що характеризувалися активними пошуками саме в цьому напрямі.

Мета статті – визначити й схарактеризувати досвід підвищення рівня навчально-методичної роботи в закладах професійної освіти в 60–70 рр. ХХ ст.

Підготовка висококваліфікованих робітників з глибокими знаннями та міцними професійними навичками завжди була одним зі стратегічних завдань навчальних закладів системи професійної освіти. Значну роль у вирішенні цього завдання відіграє навчально-методична робота. Питання поліпшення якості навчально-методичної роботи (її змісту, форм і методів) залишалося актуальним у педагогічному просторі й обов'язково пов'язувалося з розвитком професійно-технічної освіти.

Основними напрямками підвищення рівня навчально-методичної роботи, як свідчить аналіз нормативних документів, матеріалів тогочасної періодичної преси, були навчальне, виховне, виробниче. Так, починаючи з 60-х рр. ХХ ст. чітко простежується тенденція вдосконалення чинної та створення нової навчально-програмної нормативної документації з урахуванням сучасного рівня науки й виробництва, що зумовило:

– затвердження нового переліку та класифікації професій і спеціальностей (1966 р.);

– постійне вдосконалення навчальних планів і програм навчання, які визначали профіль робітників та терміни навчання, обсяг знань і практичних навичок. Нові навчальні програми й плани вводилися в середніх профтехучилищах з 1972–1973 рр. для 513 професій, з 1973–1974 рр. Держпрофосвіти СРСР розробив нові навчальні плани для технічних міських і сільських профтехучилищ з терміном навчання 1–2 роки. Плани постійно змінювалися, уточнювалося співвідношення обсягів виробничої та теоретичної підготовки, запобігалось дублювання матеріалу. Зберігаючи установлену структуру, вони були спрямовані на забезпечення більш глибокої професійної й загальноосвітньої підготовки. Для цього було визначено форми підвищення широкого політехнічного кругозору, загальної культури учнів;

– саме в ці роки відбулася розробка Держпрофосвітою СРСР навчально-методичних і нормативних документів з питань планування та обліку навчальної роботи, проведення виробничої практики, організації навчального процесу в навчальних господарствах сільських профтехучилищ, нормування навчально-виробничих робіт учнів, проведення іспитів тощо.

У ці роки постійно розширювався випуск різної навчально-методичної й нормативної документації. Так, центральний навчально-методичний кабінет профтехосвіти з 1966 до 1970 р. видав 1799 назв збірників і окремих навчальних програм, випустив для училищ 675 методичних посібників, 192 навчально-методичних посібники для оснащення навчальних кабінетів і нормативів на обладнання та інструменти.

У роки восьмої п'ятирічки для училищ було видано 700 назв підручників, 162 навчальних кінофільми, 120 серій навчальних посібників.

У контексті досліджуваної проблеми важливим є вдосконалення уроку як основної форми організації навчального процесу. Як свідчить проведений науковий пошук, педагогічні колективи училищ профосвіти досягали високої якості уроку, удосконалюючи його структуру, форму проведення, відшукуючи нові методи й засоби навчання активізації пізнавальної активності учнів.

Саме у 1960–1970-ті рр. дієвим засобом підвищення якості знань пропонувалися програмоване та проблемне навчання. Зверталася увага викладачів на те, що використання програмованого навчання дасть змогу краще засвоїти навчальний матеріал, розвинути індивідуальні здібності учнів, поліпшити оперативний контроль за ходом навчального процесу. З метою розповсюдження програмованого навчання радились навіть організувати навчання інженерно-педагогічних кадрів, з питань його реалізації в реальній практиці, визначити базові навчальні заклади для проведення в них експериментальної роботи.

З одного боку, у 1960-х рр. в Україні та Росії було накопичено цінний досвід з програмованого навчання, були обладнані спеціальні класи програмованими устроями, розроблялися конструкції технічних засобів

програмованого навчання, з іншого – програмоване навчання через його громіздку підготовчу роботу не було використано повністю.

Більш широкою була практика використання проблемного навчання. Розроблялися проблемні питання, створювався банк проблемних ситуацій з кожного предмета. Під час аналізу тогочасних уроків наявність проблемності була обов'язковою. Зазначимо, що частина викладачів не дуже добре знала основи проблемного навчання: проблемні ситуації не містили в собі суперечностей, а проблемні питання часто не відповідали основній вимозі (“чому?”, доведіть, порівняйте, заперечте).

Починаючи з 60-х рр., практика навчальних закладів профтехосвіти презентувала використання навчального кіно, радіо, телебачення, різні технічні засоби. У системі профтехосвіти в цей період підвищувалась насиченість навчальних закладів ТЗН, здійснювався перехід на кабінетну систему занять. Досягненням цього періоду було створення в міських училищах навально-виробничих майстерень, що були оснащені необхідним обладнанням, а сільських – навчальні господарства із земельними площами, сільськогосподарських і тваринницьких ферм.

Особливістю цього періоду була чітко визначена вимога організації розумової праці, самостійної роботи з книгою. Із цією метою передбачалось виконання значної кількості розрахункових робіт, вправ, зверталася увага на розкриття теоретичних основ предметів, наприклад, принципів роботи машин і механізмів, наукових основ технологічних процесів.

Важливим напрямом удосконалення навчально-методичної роботи в системі професійної освіти досліджуваного періоду було вивчення та використання досвіду новаторів і передовиків виробництва. Педагогічні колективи знайомилися з новими методиками й методами навчання, учні – з новою технікою, практикою організації змагань, з методикою формування самоконтролю вмінь оцінювати результати власної праці.

Значну роль у цьому відігравали наради, педагогічні читання, конференції, на яких організовувалися виставки навчально-наочних посібників, продукти технічної творчості учнів, читалися лекції з педагогіки, психології а також спеціальних дисциплін.

Питання навчально-виховної роботи у 1960–1970-х рр. було актуальним для кожного навчального закладу. Постійно на різних нарадах обговорювалися проблеми встановлення тісних контактів у діяльності органів народної освіти і профтехосвіти, шкіл і профтехучилищ.

Поліпшенню навчально-методичної роботи училищ сприяло виховання учнів у дусі поваги та любові до своєї робітничої професії, що зумовлювало широку організацію пропаганди технічних знань, стимулювання й заохочення учнів до технічної творчості, формування в них навичок раціоналізації й винахідництва. У ці роки створювалися первісні організації всесоюзного товариства раціоналізаторів і технічні та предметні гуртки, в яких виготовлялася значна кількість навчально-наочних посібників. Кращі роботи, як правило, демонструвалися на обласних, республіканських ви-

ставках дитячої технічної творчості. Наприклад, у 1967 р. у Всесоюзному огляді технічної творчості молоді взяло участь більше ніж 580 тис. учнів і робітників профтехосвіти. Практикувалися зльоти відмінників, конкурси на кращого у своїй професії.

Заняття технічною творчістю сприяли більш глибокому вивченню спеціальних дисциплін. Рівень навчально-методичної роботи в закладах профтехосвіти залежав і від вирішення проблеми наукової організації праці (НОП). У 1960-ті рр. працівники училищ розробляли систему вдосконалення праці викладачів виробничого навчання, склали плани наукової організації праці. Робота в цьому напрямі забезпечувала ефективність навчально-виховної роботи, сприяла створенню оптимальних умов для творчої праці інженерно-педагогічних кадрів, активізації всього навчального процесу.

Позитивним запровадженням НОП стало скорочення випускників з низькими кваліфікаційними розрядами, поліпшення санітарно-гігієнічних та естетичних умов праці, застосування найбільш ефективних методів навчання, вивчення й запровадження нової техніки, прагнення до раціонального планування.

Поліпшенню навчально-методичної роботи сприяло також:

- затвердження Держпрофосвітою СРСР функцій і визначення завдань методичних кабінетів, розробка рекомендацій щодо організації методичної роботи в училищах;

- створення (1966 р.) Всесоюзного науково-дослідного інституту професійно-технічної освіти в Ленінграді, головним завданням якого стала наукова розробка проблем навчання й виховання молодих робітників (наукові розробки навчальних планів, організаційних форм і методів виробничого навчання, педагогічних засад комуністичного виховання тощо);

- підвищення ролі центрального навчального-методичного кабінету профтехосвіти;

- створення в грудні 1968 р. за ініціативою Президії Академії педагогічних наук СРСР наукової ради з проблем профтехосвіти, функціональними обов'язками якої передбачалися профорієнтація й керівництво дослідженнями перспективного планування профтехосвіти методологічних, соціологічних, психофізіологічних основ професійно-трудової педагогіки, дидактика виробничого навчання;

- прийняття постанов ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР “Про подальше підвищення зростання продуктивності праці в промисловості і будівництві” (1966 р.), “Про заходи подальшого поліпшення підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах професійно-технічної освіти” (1969 р.), а також “Про поліпшення економічної освіти трудящихся” (1971 р.);

- постанови Міністерства вищої й середньої спеціальної освіти СРСР “Про розширення у ВНЗ тематики наукових досліджень у галузі вивчення змін, що відбуваються у професійному складі робітників” (1969 р.),

“Про подальше вдосконалення системи професійно-технічної освіти” (1971 р.), в яких вимагалось розробляти навчальні плани та програми для середніх профтехучилищ, підготувати навчальні посібники й підручники, відобразити в них новітні досягнення науки, техніки та передового досвіду; турбуватися за якість проведення виробничої практики, у ході якої зосередити увагу на закріплення набутих професійних знань і вмінь, навчальні заклади інформувати про досягнення вітчизняної та зарубіжної науки й техніки, передовий досвід у галузі підготовки кадрів та організації праці робітників;

– проведення Всесоюзної наукової конференції із соціально-економічних проблем профтехосвіти (1970 р.), на якій обговорено питання про закономірності розширеного виробництва робітничої сили, тенденції розвитку професійного поділу праці, перспективне планування підготовки робітників, економічну ефективність середніх профтехучилищ тощо.

У 1970-ті рр. в системі профтехосвіти широкого розповсюдження набула ініціатива групи майстрів виробничого навчання й викладачів училищ м. Москви, які звернулися до всіх педагогічних колективів удосконалювати навчання й виховання учнів, більш активно та широко запроваджувати в навчальний процес передові методи й прийоми роботи новаторів виробництва, сучасні досягнення педагогічної науки та техніки, щоб кожний урок давав нові знання й уміння, розвивав пізнавальні здібності. Ця ініціатива була схвалена колегією Держпрофосвіти СРСР, що сприяло в подальшому організації допомоги органів профтехосвіти викладачам і майстрам в оволодінні передовими методами навчання та виховання учнів; посиленню методичної роботи з урахуванням нових умов; продовженню роботи з підготовки посібників і підручників для училищ; більш органічному й тісному поєднанню навчання з виробничою працею; посиленню уваги до рівня та якості одержаних знань спеціальних і загальноосвітніх (проведення контрольних робіт, іспитів; аналіз їх результатів; збільшення кількості годин на виробниче навчання та предмети професійно-технічного циклу; удосконалення навчальних програм).

Висновки. Таким чином, аналіз історико-педагогічної літератури, постанов партії й уряду засвідчує, що 1960–1970-ті рр. характеризуються розширенням мережі навчальних закладів профтехосвіти, прийняттям низки постанов, що зумовили специфіку організації та проведення навчально-методичної роботи; постійним удосконаленням навчальних програм і планів; підготовкою навчально-методичної літератури для училищ; проведенням конкурсів-оглядів училищ, предметних кабінетів, результатів технічної творчості учнів; складанням і постійним удосконаленням переліку професій та їх класифікації; створенням державних структур і науководослідних інститутів, діяльність яких була спрямована на поліпшення навчально-методичної роботи в системі профтехосвіти; прагненням запровадити в навчальний процес проблемного, програмованого навчання; широким використанням технічних засобів навчання; визначенням різних форм підвищення загальноосвітньої підготовки для учнів училищ; посиленням

уваги до вивчення досвіду новаторів і передовиків праці; удосконаленням змісту виробничої практики застосування конкурсів майстрів на кращого за професією (1973 р. – Всесвітній конкурс професійної майстерності на кращого повара, 1974 р. – токаря, муляра, монтажника тощо).

Для цього періоду пріоритетними напрямками було забезпечення глибокої професійної й загальноосвітньої підготовки широкого політехнічного кола, підвищення загальної культури учнів, комуністичного виховання майбутніх робітників.

Література

1. Пузанов М.Ф. П'ять лет работы по-новому / М. Пузанов // Профессионально-техническое образование. – Л., 1964. – С. 10–13.

2. Пузанов М.Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М.Ф. Пузанов, Г.И. Терещенко ; [под ред. Н.М. Ковальчука]. – К. : Вища школа, 1980. – 231 с.

3. Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти // Збірник постанов і розпоряджень уряду УРСР. – Л., 1969. – С. 4–13.